

V. H. 1931

Fig. 1. Varpelev. Ydre, set fra Sydøst.

VARPELEV KIRKE

STEVNS HERRED

Kirken, der er *Anneks* til Strøby, blev ved Skøde af 21. Oktober 1682 overdraget til Dronning Charlotte Amalie, som henlagde den under Søholm¹, hvorefter den siden fulgte Gjorslev (se S. 385) indtil Tiendeafløsningen 1. Jan. 1910.

1755 hed det sig, at Kirken var opført af en Jomfru, som var begravet under en Sten i Gulvet, men i 1758 har Præsten optegnet et Sagn om, at Stenen laa over to rige Jomfruer, »der havde bygget Kirken og som i fordum Tider har boet i en Gaard næst op til Kirken og nu er en Bondeggaard«. Forklaringen er sikkert, at Ligstenen (s. d.) netop i 1758 blev helt fremdraget og viste to Figurer.

Kirkebyen ligger tæt Øst for Tryggevælde Aadal, Kirken paa en lille Højning, det højeste Sted i Byen. Umiddelbart Vest for Kirken er 1929 afdækket middelalderlige Grundmure af en Herregaard, der i 1200'erne og 1300'erne har tilhørt Rani-Slægten, men derefter ikke nævnes.

Kirkegaardsmurenes ældste Parti er Østsiden, der er af Kridtkvadere og tækket med Munketegl. Dog synes kun Sylden at være middelalderlig. †*Kirke-laden* blev bortsolgt 1671 (Rgsk.).

Bygningen har Kor og Skib fra romansk Tid, senromansk Taarn, sengotisk Korforlængelse, Sakristi og Vaabenhus.

Den romanske Kridtkvaderkirke, hvis Korgavl forlængst er nedrevet, har ret regelmæssig Skiftegang med lidt større Hjørnekvadre; før Vaabenhusets Tilbygning har Murene staaet pudsede. Skibets Murhøjde er o. 4,50 m. Af oprindelige Detailler er kun lidt bevaret, men det ses dog, at Skibet efter Stevnsskik kun har haft eet Vindue i hver Langmur, idet det helt tilmurede Sydvindue (o. 130 cm højt, o. 230 cm over Jorden) sidder omtrent midt i Murlængden. I Skibets Vestgavl, under Taarnet, ses den oprindelige lave Taglinie, som viser, at det forsvundne Tagværk har haft kraftigt Udhæng (sml. Strøby), og tæt under Toppen en rudeformet Glug med firkantet Inderparti. Af de nu lukkede Døre staar Norddøren velbevaret i det indre, med rundbuet Aabning og svagt smiget Inderparti, overdækket af to Egeplanker (17 cm svære, 31—35 cm brede); udvendig skjules den af en mægtig Støttestøtte, saa at man her kun ser en Stump af den lavtsiddende Rundbue. Ogsaa Syddøren var indtil 1890'erne romansk, men er nu omdannet, lukket og indvendig dækket af Orgelet. Vestligst i Korets Syd- og Nordmur er der en Præstedør, staaende som Niche og svarende til Skibets Døre; to Dækplanker maaler 32—40 cm. I Væggens østre Del findes en Gemmeniche, skjult af nyt Stoleværk.

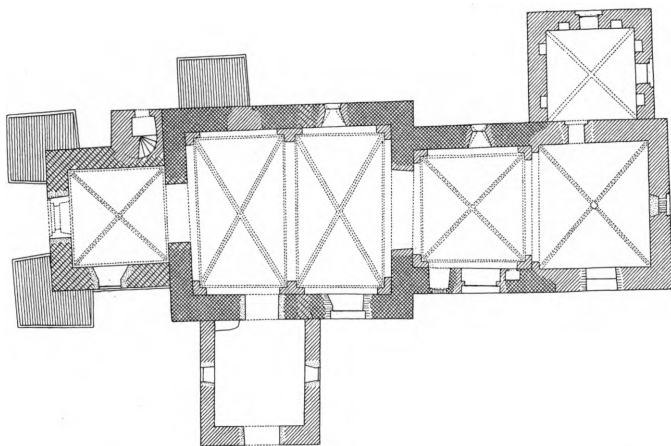

Fig. 2. Varpelev. Plan. 1:300. Maalt af Helge Holm 1915 (C. G. Schultz 1932).

Senromansk-unggotiske Ombygninger. Den nøjagtige Alder af de sidstnævnte Enkeltheder lader sig ikke bestemme, da den romanske Kirke allerede o. 1250—1300 undergik store Forandringer, idet den blev overhælvvet og forsynet med nye Vinduer. Korhælvvet (Fig. 4 og 6) er en regelmæssig Kuppel af Kridtsten med spidse Skjoldbuer og Gjordbuer, der i Buefodshøjde krager ud over Pillerne med et svagt Rundled, en Form, som gentages i den sikkert samtidigt omdannede Korbue. I Hjørnerne sidder o. 70 cm høje Dværgsøjler med Trapezkapitæler, runde Skafter, der foroven og forneden har Rundstavled, og nu forhuggede Konsoller. De bærer Rundstavene langs Vægbuene og de skarp-ryggede Ribber. Alle Hælvets arkitektoniske Detailler er af Kridtsten. Oversiden, med svære Forstærkninger, som fylder Murhjørnerne, er mørtelpudset. Skibets to Hælv svarer i Hovedsagen til Korets, men Gjordbuerne er kun

svagt spidsende; Skjoldbuerne har i Buefodshøjde et lille Rundled, Rundstavene over Buerne er spinklere, og Hjørnesøjlerne, som nu mangler enhver nedre Afslutning, og hvis Trapezkapitæler har et rundstavformet Overled, er lavere (o. 55—60 cm høje). Alle Enkeltheder er af Kridt. Ribberne har Trekløver-Profil med rygget Midtstav. Paa Oversiden er Skibets Hvælv svagt kappedelte, og under den tætte Mørtelpuds synes der hist og her at være raa Kamp mellem Kridtstenene. Hvælvene dækker helt de romanske Overvægge, hvis Gavlparter er overkalkede.

Ved Indbygningen af disse Hvælv er Skibets oprindelige Vinduer blevet lukkede, og i Stedet har man gennembrudt unggotiske Vinduer, hvorefter der er bevaret to, et i Korets og et i Skibets Nordmur. De er murede af Kridtsten, høje, smalle, smigede og spidsbuede. Lysningens Bredde har ikke været mere end 20 cm; Højden lader sig ikke nøjagtigt bestemme (i Skibet godt 225 cm). De større Indersmige skærer sammen med Gjordbuerne. Lysningerne er forhuggede ved Indsættelsen af større Trækarme.

I senromansk Tid er der desuden foran Vestgavlén opført et *Taarn* (Fig. 3-5) af Kridtkvadere i 12—20 cm høje Skifter, smallere og regelmæssigere end Kirkens. Paa Sydsiden ses der en Stump Skraakantsokkel af Kridtsten. Endnu i 1894 havde Taarnrummet en tilmuret, rundbuet Vestdør², men den er nu ødelagt af en bred, fladbuet, moderne Dør, hvorigennem der er Adgang til Kirken; det aabne Sydvindue, som sikkert sidder paa oprindelig Plads, er stærkt forhugget og uden Enkeltheder. Den oprindelige, rundbuede Taarnbue har skraakantede Kragbaand. Hvælvet er formet som Kirkens, med Hjørnesøjler, men indbygget i Væggene; de med kraftige Rundstave markerede Vægbuer er spidse, Ribberne ryggede, Oversiden kappedelt og muret af Kridt. Opgangen har en Tid været ad en Stige gennem Hvælvets Sydøsthjørne, over hvilket der langs Skibets Vestgavl ses Levninger af murede Trin, og svarende dertil er i Sydvæggen over Hvælvet en halvrund Fordybning, men denne Indretning kan ikke være oprindelig. Nu er Adgangen ad et sengotisk *Trappehus* af Munkesten i Munkeskifte, med rund Kridtstensspindel. Taarnets meget høje Mellemstokværk har i Syd, Vest og Nord rundbuede, retkantede Vinduesglugger, o. 45 cm brede, 150 cm høje (Vestvinduet 172 cm); kun Sydvinduet er aabent. I det nuværende Klokkestokværk ses lige over Gulvet retvinklede og retkantede Aabninger eller Nicher, o. 45 cm brede og mindst 110 cm høje, een midt i hver Væg, den nordre og søndre helt lukket med Kridtsten, den østre og vestre indvendig staaende som Nicher. Umiddelbart over disse sidder til hvert Verdenshjørne et Par retkantede og indvendig retvinklede, udvendig nu uregelmæssigt fladbuede, maaske senere ændrede Glamhuller (o. 50 cm brede, o. 130 cm høje, i en indbyrdes Afstand af o. 100 cm); det nordvestre er indvendig tilmuret. Tæt under Gesimshøjde er der til hver Side tre, noget uregel-

mæssige Bombjælkehuller (o. 20×20 cm), rudestillede og udad omgivne af Kantsten. Kun østre Sæt er nu aabent, og af dette har de to yderste Huller en svagt skraa Retning mod Hjørnerne. Taarnets oprindelige Afslutning er ikke bevaret.

Sengotiske Ændringer og Tilføjelser, fra 1400'erne. Taarnets Trappehus er allerede omtalt. Taarnets Taggavl, der er muret af Munkesten i Munkeskifte, har glatte Kamme med Toptinde og derunder tre spidsbuede Højblændinger. Det samtidige Tagværk er af Krydsbaands-Type. Den oprindelige Korgavl har vejet Pladsen for en Korforlængelse, hvis Mure er af

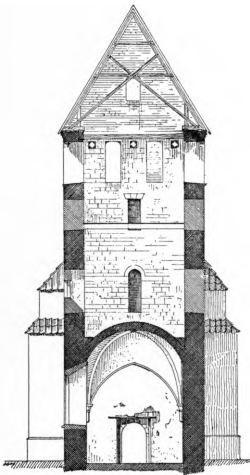

Fig. 3. Varpelev. Snit, set mod Vest, af Taarnet. 1:300. Maalt af V. Koch 1894.

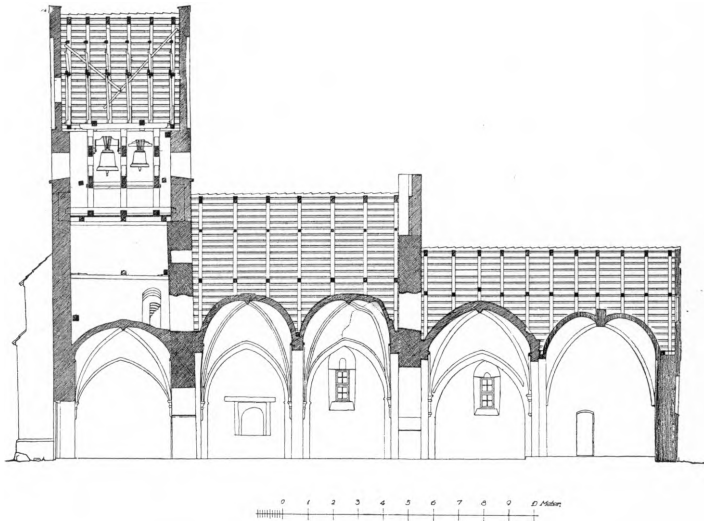

Fig. 4. Varpelev. Langsnit. 1:300. Maalt af Aage Sattrup og Johs. Kjær 1931. Taarnets tilmurede Glugger er ikke viste i Langsnittet.

Munkesten i Munkeskifte med spredte Kridtkvadre. I Østvæggen findes et lille, nu tilmuret Vindue, udadtil spidsbuet med Prydstik af Løbere, indadtil rundbuet og smiget. Det samtidige Hvælv er indbygget i Væggene, dog saaledes at Gjordbuen i Vest hviler paa Hjørnepiller; dets skarprykkede Ribber mødes i en rudestillet Topkvadrat (brede, lette Overribber med Trinsten). Korforlængelsens Taggavl er ommuret i ny Tid med Kridtstenskvadre, Triumfgavlen har en sentmiddelalderlig Munkestenskam med Toptinde som Taarnets. Kirkens tre fladbuede Sydvinduer maa være ændrede til forskellige Tider.

Vaabenhuset, af Munkesten i Munkeskifte, har Gavl med syv Kamtakker og to ens, spidsbuede Højblændinger (Fig. 5). Langs Nordvæggen er der en Rest af en muret Bænk.

Sakristiet paa Korets Nordside er vistnok bygget lidt senere, ligeledes af Munkesten i Munkeskifte. Begge de oprindelige, fladbuede Vinduer er be-

varede; det nordre sidder i spidsbuet Spejl. Gavlen har syv Kamtakker og under de fem midterste fem spidsbuede Højblændinger. Rummet, hvis Dør til Koret er fladbuet, har i hver af Væggene to fladbuede Gemmenicher og dækkes af et lavtsiddende Hvælv med Halvstensribber (ingen Overribber).

Til Taarnets to Vesthjørner er der vistnok i 1600'erne blevet opført to svære *Sløttepiller* af Kridtkvadre, med høj Skraakantsokkel og to Sæt Halvtage, og til Skibets Nordside er føjet en lignende, lavere og sværere Støttepille.

V. H. 1931

Fig. 5. Varpelev. Ydre, set fra Sydvest.

raad Lindencrone; »og ligner i alle Maader Strøbys«.

Som *Alterprydelse* tjener Krucifiksgruppen (s. d.) og et moderne Kalkmaleri paa Østvæggen.

Et tidligere *Altermaleri* paa Lærred (»Lader de smaa Børn komme til mig«), signeret Aug. Thomsen pinx, i moderne Egetræsramme, er nu ophængt i Taarnrummet.

1758 omtales en †*Alterlavle*, »hvis øverste Del forestiller C 4ti Navn og Aarstal 1600. Den midterste Del forestiller Kristi Korsfæstelse i Maling. Paa den underste Del staar med tegnede og forgyldte Bogstaver de Ord, som staar Johs. 3,4—5. Ved Siderne er malede nogle ukendte Vaaben«.

Altersølv. Kalk, 21,5 cm høj, af forgyldt Sølv, med rundt Skaft, pæreformet Knop, rund Fod, ganske enkel og glat. Langs Kanten af det samtidige

Kirken staar udvendig gulkalket med hvide Gesimser, indvendig hvidkalket. I de aabne Vinduer er der Trækarme fra o. 1800—1850. Tagene, som med Undtagelse af Taarnets er fornyede, har Vingetegl. Paa Tinder og Støttepiller ligger flere Steder Munketegl.

INVENTAR

Kirkens Indre er istandsat 1923. (Arkitekt: O. Langballe).

Alterbordet er nymuret af Kridtkvadre.

†*Alterklæde*, skænket 1754 af Kirkens Ejer, Justits-

Bæger er graveret med Skriveskrift: »I Jesu Naufn er denne Kalck oc Disch gifen til Warpeløf Kircke af den som inderlig frychter Gud oc haaber paa hans Rige 1681«. Paa Foden er mellem Palmegrene graveret et HHS. Ingen Stempler. Samtidig, glat Disk med et ubehjælpsomt graveret Cirkelkors.

Alterbordskrucifiks af støbt Messing, i Stilformer fra Tiden o. 1700, købt i Udlandet af Sognepræsten o. 1910.

Alterstager, 30 cm høje, af gotiserende Form, men næppe ældre end o. 1550.

Fig. 6. Varpelev. Korets Indre, Krucifiksgruppe og Døbefont.

V. H. 1932

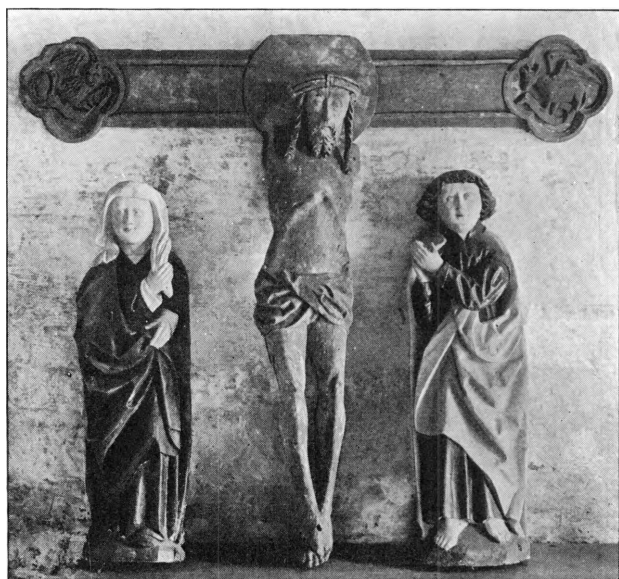
Cylinderskaffets tre Ringe er svære og rundede, og baade Fod- og Lyseskaale har otte Grupper korsstillede Huller; Fødderne er afsavede. Da de gamle Lysestager var brøstfældige og for smaa, (de vejede 8 Pund fyldt med Bly), blev de 1732—33 bortbyttede mod et Par Messingstager paa 20 Pund fra Strø Kirke, der havde kasseret dem, fordi de var for smaa her (Rgsk.).

Korbuekrucifiks (Fig. 7), sengotisk, istandsat 1923 og opstillet som Alterpyrdelse. Snitværket, fra 1510—20, er beslægtet med Store Fuglede-Næstved Gruppen³. Kristusfiguren, der har lange, tovsnoede Lokker og strakt Legeme, manglede før Istandsættelsen Armene, og af Korset var kun bevaret den vandrette Korsarm, der ender i Firpas-Plader med Evangelistsymboler: Løve og Okse. I Over- og Underkantens Noter har der siddet nu forsvundne Rand-

ornamenter (sml. Smerup). Rester af gammel Staffering paa Kridtgrund var: Legemsfarve med Bloddraaber, blaåt Lændeklæde og paa Korsets Midtskive Konturer af et Cirkelkors med rødbrun Bund. Sidefigurerne (o. 95 cm høje), der har haft Glorieskiver bag de runde Hoveder, er ringere Efterligninger af Magleby-Figurerne; under ny Bemaling, der atter er overmalet, sporedes 1916 gamle Farver.

†»Korkaabe« skænket 1754 af Justitsraad Lindenchrone.

Font af Granit, romansk, af Roskildetype (Fig. 6). Kummen, 73 cm i øvre

C. A. J. 1916

Fig. 7. Varpelev. Krucifiksgruppe.

af Fyr. Prædikestols-Himmelen henligger paa Vaabenhusloftet.

Stoleværkets Gavle og Korbænkene er fornyede 1923 i gotiske Former af sjællandsk Karakter. Gammel er kun *Degnestolen*, hvis Pult har gotisk profilerede Ramstykker og i de øvre glatte Fyldinger paasømmede, 12 cm brede Stadværksornamenter af ubehjælpsomt Arbejde; Gavlene er ligeledes gamle, men glatte. I Pulten og paa den ene Gavle er snittet Navnetræk og Aarstallet 1645.

†*Skriftestol*, nævnt 1719—20 (Rgsk.).

Lysekrone lille, seksarmet, med Topfigur (flakt Ørn), ret svær, profileret Midtstang, seks Prydarme, Kugle og Klaseknop. Paa Kuglen er graveret et Skjold med Bomærke, GCS, AHD og 1657.

Den tidligere *Kirkedør*, nu i Sakristiets Vestdør, er af to Lag Egeplanker med runde Jernnagler.

Klokker. 1) Under Buefrise med Liliespidser og Tidsler: »Si Deus pro nobis quis contra nos Borchardt Gelgeisser me fecit ano 1613«. Tvm. 83 cm.

Tvm., har om Overkanten en Tovstav og forneden en Rundstav. Intet Aflob; Foden er keglestubformet.

Fad af sydtysk Arbejde, 59,5 cm i Tvm., med Bebudelsen, omgivet af Hund- og Hjortefrisen og samme Frise paa Randen. Fabrikstempel R S. *Fad* af Galvano, som i Magleby (se S. 377), nu ikke i Brug.

Fontelaag af haanddrevet Kobber med Hank, som i Strøby, men enklere.

Prædikestolen er et ny-modens, tarveligt Arbejde

2) Mellem op- og nedadvendte Akantusblad-rækker: »Soli Deo gloria me fecit Johan Barthold Holtzmann Hafniae Anno 1742«. Paa Legemet Christian 6's kronede Spejlmonogram omgivet af Laurbærgrene. Tvm. 67 cm.

Kirken havde, ifølge Rgsk. 1741—42, tidligere kun een Klokke. †To Klokker afgaves 1528.

GRAVMINDER

Gravsten fra Tiden o. 1300 (Fig. 8).

Randskrift med fordybede Majuskler:

»In nomine patris et fili [!] et spiritus sancti hic jacent dominus Herlogus hic jaset [!] dominus Nicolus (!) qondam (!) kamerarius et d(omi)na Cecilia uxor eius«, og i et lodret Midtbaand: »dominus Petrus filius suus domina Kathellug. (»I Faderens, og Sønnens og Helligaandens Navn. Her hvile Hr. Herlug, her hviler Hr. Niels forðum Kammermester og hans Hustru Cecilie. Hr. Peder, hans Søn, Fru Kathellug«)⁴. De nævnte Medlemmer af Rani-Slægten har sikkert ejet Hovedgaarden i Varpelev.

I de to af Indskriften dannede Felter staar der, under spidse Kløverbladsbuer med Fialer, en Mand og Kvinde, løftende Hænderne i Bøn med Haandfladerne vendte fremad. Mandens fodlange Dragt forklarer, at man har opfattet ham som en Kvindeskikkelse og lempet Sagnet derefter (se S. 404). Alt er tegnet med svagt indridsede Linjer, nu optrukne med sort, der ikke nøjagtigt følger de gamle Spor. Stenen, af Gullandskalk, 197 × 101 cm, laa 1758 i Gangen, med den ene Side ind under Stolene, men er nu rejst paa Korets Nordvæg.

Mindetavle af Træ over en Falden 1864.

Fig. 8. Varpelev. Gravsten o. 1300 over Nicolaus Camerarius med Hustru og flere af Slægten. Efter Löffler: Danske Gravsten fra Middelalderen.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—71, 1717—72 (RA). — Præsteindberetninger 1755 (NM) og 1758 (LA). — Museumsindberetninger af J. B. Löffler og W. Møllerup 1892, C. A. Jensen 1915. Revideret af C. A. J. og V. H. 1932. — Opmaaling 1931, Kunstakademiet.

¹ Kronens Skøder II, 510; Brasch: Vemmetofte II, 10, 63, 94 ff. ² V. Koch: AfhO. 1899, 201, Fig. 6. ³ Beckett: Danmarks Kunst II, 182. ⁴ Løffler: Gravsten fra Danmarks Middelalder. S. 24, Tavle XIX, 95. Beckett: II, 261, 263, 431. C. A. Jensen: Gjorslev. S. 2. Tegning 1758 af Abildgaard (NM). Danmarks Adels Aarbog XXVII, XXXII.

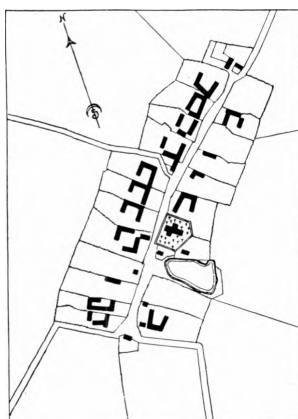

Fig. 9. Varpelev 1799.